

อนุสาร อุดมศึกษา

เอกสารเผยแพร่ ทบวงมหาวิทยาลัย

สารบัญ

เรื่อง หน้า

★ คำแถลงนโยบาย ของคณะรัฐมนตรี พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ.....	3
★ ประวัติรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย.....	4
★ ประวัติเลขานุการรัฐมนตรีว่าการทบวง มหาวิทยาลัย.....	5
★ ส.ค.ส. 2534 แต่ข้าราชการทบวงมหาวิทยาลัย จาก ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย	6
★ สารอำนวยการปีใหม่ 2534 จาก ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย แต่ ข้าราชการ ลูกจ้าง ในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย	7
★ นโยบายการอุดมศึกษาของทบวงมหาวิทยาลัย	8
★ อุดมการณ์ของมหาวิทยาลัย ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน.....	9
★ มติที่ประชุมคณะกรรมการทบวงมหาวิทยาลัย	17
★ มติของที่ประชุมคณะกรรมการสถาบันอุดมศึกษา เอกชน.....	19
★ ปฏิทิน การจัดประชุมสัมมนาของทบวง มหาวิทยาลัยและสถาบันในสังกัด.....	20
★ บุคคลในข่าว.....	22
★ ภาพข่าวจากสถาบันในสังกัด.....	23

ที่ปรึกษา

ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน
ดร.กำแหง สติรกุล
ดร.พจน์ สะเพียรชัย

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

นางวัฒนา เอกปัดย์

กองบรรณาธิการ

นายสุชาติ เมืองแก้ว
นายกมล ศรีประสาธน์
นายบุญสรวง บุญศิริ
นายอุดมศักดิ์ ศรีแก้ว
นายอนิรัตน์ ปิงประยูร
นางวัลยา ลาภิกุลนนท์
นางอมรา จุลวงศ์
นางวรรณภา พูนพิน
นายวิรัตน์ มานะมูติ
นายพรชัย ลีถินันท์
น.ส.ปิยาณี วิริยานนท์
น.ส.นันทิยา วงศ์แสง
นายบุญคง สีเสน
น.ส.ปราณี ก่อบุญ
ทบวงมหาวิทยาลัย

เจ้าของ

โทร. 245-8923

ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

นายกมล ศรีประสาธน์

พิมพ์ที่ หจก. ไอเดีย สแควร์

อุดมการณ์ของมหาวิทยาลัย

โดย ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน

บทความเรื่อง "อุดมการณ์ของมหาวิทยาลัย" เขียนโดย ศ.ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน เป็นบทความที่น่าสนใจสำหรับนักการศึกษา นักวิชาการ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนในเรื่องการอุดมศึกษาโดยเฉพาะ กองบรรณาธิการนิตสารอุดมศึกษาจึงได้ขออนุญาตผู้เขียนเพื่อคัดลอกนำมาลงในนิตสารฉบับนี้ โดยมีได้ตัดทอนเพื่อประโยชน์ต่อผู้อ่านต่อไป

ความเป็นเลิศทางวิชาการ

สถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัย ในฐานะที่เป็นสถาบันทางวิชาการ มีจุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ เพื่อจะได้ใช้ผลแห่งความก้าวหน้าทางวิชาการนั้น กระทำภารกิจทางด้านการสอนเพื่อการผลิตบัณฑิตและบริการทางวิชาการแก่สังคมในลักษณะต่าง ๆ ได้อย่างดี มีประสิทธิภาพ การวิจัยค้นคว้าจึงเป็นหน้าที่หลักที่ควรได้รับการเน้นเป็นพิเศษ ถ้าปราศจากการวิจัยค้นคว้าเพื่อบุกเบิกแสวงหาความรู้ใหม่แล้วมหาวิทยาลัยก็จะทำหน้าที่เพียงด้านถ่ายทอดความรู้อันเป็นมรดกตกทอดมาเท่านั้น และหากมหาวิทยาลัยอยู่ในสภาพเช่นนี้ก็จะตกอยู่ในภาวะที่ไม่แตกต่างจากโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษา ประเทศชาติก็จะขาดสถาบันที่จะทำหน้าที่พัฒนาผู้นำทางด้านวิชาการ ในที่สุดความรู้ที่นำมาถ่ายทอดก็มักจะต้องสั่งมาจากนอก โดยเฉพาะจากประเทศตะวันตก ทำให้เกิดสภาวะความเป็นอาณานิคมทางปัญญาอย่าง que ประสบอยู่ในปัจจุบัน สิ่งที่มีมักจะใช้เป็นเครื่องวัดสถานภาพของมหาวิทยาลัยว่าอยู่ในระดับใดก็คือ "ความเป็นเลิศทางวิชาการ" (Academic Excellence) "โดยถือกันว่า ความพยายามในการสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการเป็นอุดมคติของสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย"

เรื่องความเป็นเลิศทางวิชาการนี้ ถึงแม้จะเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ว่าเป็นเป้าหมายของมหาวิทยาลัย แต่ก็มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า เพราะความมุ่งมั่นที่จะสร้างความเป็น

เลิศทางวิชาการของมหาวิทยาลัยในหลายประเทศ ทำให้มหาวิทยาลัยกลายเป็นหอคอยงาช้าง (Ivory Tower) ที่พุ่งความสนใจไปในการแสวงหาความดีเด่นทางวิชาการในแนวแคบ จนกระทั่งละเลยต่อสภาพความเป็นจริงของสังคม และไม่สามารถที่จะใช้ความดีเด่นทางวิชาการเพื่อประโยชน์ของสังคมได้เต็มที่ ทั้งนี้เพราะการแสวงหาความเป็นเลิศทางวิชาการนั้นขาดความสัมพันธ์สอดคล้องกับความต้องการและความเป็นจริงของสังคม จึงได้มีการเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยหันมาเน้น Academic Relevance คือ เน้นความสัมพันธ์ระหว่างการแสวงหาความเป็นเลิศทางวิชาการ และความสามารถในการใช้วิชาการเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมด้วย อันที่จริงความพยายามในการสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์กับความต้องการและสภาพความเป็นจริงของสังคม เป็นสิ่งที่ไม่ขัดกัน หากมหาวิทยาลัยสามารถจัดให้เกิดความสมดุล จึงยังถือได้ว่าการเสริมสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการเป็นเป้าหมายสำคัญของมหาวิทยาลัย

การที่มหาวิทยาลัยจะสามารถดำเนินภารกิจ ให้บรรลุตามความมุ่งหมาย และทำหน้าที่หลักทางด้านการสอนการวิจัย บริการทางวิชาการแก่สังคม และทะนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยจำเป็นต้องยึดมั่นในหลักการสำคัญ 2 ประการคือ ความเป็นอิสระในการดำเนินงาน (Autonomy) และเสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom)

ความเป็นอิสระในการดำเนินการกิจ

ประการแรกหลักการเกี่ยวกับ “ความเป็นอิสระในการดำเนินกิจการ (Autonomy)” ตามหลักการณ์มหาวิทยาลัยจะต้องมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจการภายในเป็นเอกเทศโดยมีการแทรกแซงและควบคุมจากหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด มหาวิทยาลัยจะต้องอยู่ในระบบปกครองตนเอง (Self-Government) ทั้งนี้เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ได้สมบูรณ์เต็มที่ตามลักษณะความจำเป็นของสถาบันทางวิชาการชั้นสูง

ปัญหาเรื่องความเป็นอิสระ (Autonomy) นี้เป็นปัญหาพิเศษของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ในประเทศเสรีประชาธิปไตย เช่น สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ มหาวิทยาลัยมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจการแบบปกครองตนเองสูงมากทั้ง ๆ ที่เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ ในประเทศไทยถือว่ามหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ มหาวิทยาลัยของรัฐแต่ละแห่งมีฐานะเป็นกรมต้องปฏิบัติตามการปกครองของระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน โดยที่คณาจารย์มีฐานะเป็นข้าราชการพลเรือน ในสถานการณ์เช่นนี้ แม้จะมีความพยายามที่จะส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยมีความคล่องตัว ในการบริหารกิจการภายในมากขึ้นกว่าหน่วยราชการอื่น ๆ ก็ตาม แต่ก็ยังห่างไกลจากสภาพของการเป็นระบบอิสระ (Autonomous System) ตามลักษณะความจำเป็นของสถาบันทางวิชาการ

ในปัจจุบันได้มีการพูดถึงความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยกันมาก และได้มีการตีความหมายกันไปต่าง ๆ นานา รัฐบาลทุกรัฐบาล ได้กำหนดแนวนโยบายเกี่ยวกับความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยไว้เป็นประการสำคัญประการหนึ่งเสมอ แต่ในทางปฏิบัติยังมิได้ดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายเรื่องความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยนั้น น่าจะได้มีการกำหนดหลักการและขอบข่ายกันให้ชัดเจน มิฉะนั้นจะเกิดการตีความหมายกันตามใจชอบและบังเกิดความสับสนขึ้นได้ในทรรศนะส่วนตัวของผู้เขียนเห็นว่าความเป็นอิสระที่น่าจะหมายถึง “ความรับผิดชอบในการดำเนินกิจการภายในของมหาวิทยาลัยโดยปราศจากการควบคุมหรือแทรกแซงจากอิทธิพลภายนอก” กล่าวคือ ให้มหาวิทยาลัยวินิจฉัยและดำเนินการเรื่องภายในต่าง ๆ ลึ้นสุดในระดับมหาวิทยาลัยเองให้มากที่สุดตามลักษณะของการปกครอง

ตนเอง (Self-Government) ความเป็นอิสระในการดำเนินงานที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การกำหนดและควบคุมมาตรฐานการศึกษา การคัดเลือกผู้เข้าศึกษา การบริหารบุคลากร และการบริหารการเงิน การให้ความเป็นอิสระในการดำเนินงานนี้ไม่หมายความว่าเป็นการให้อภิสิทธิ์แก่มหาวิทยาลัย แต่เป็นการเพิ่มภาวะความรับผิดชอบ เพื่อให้มหาวิทยาลัยสามารถดำเนินการกิจได้เต็มที่ และสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความจำเป็นที่รัฐจะต้องควบคุมเพื่อให้มหาวิทยาลัยสนองตอบต่อความต้องการของประเทศชาติมันก็ยังจำเป็นต้องมีอยู่ แต่ควรเป็นเรื่องนโยบายและแผนงานการจัดสรรทรัพยากรสนับสนุนและการกำหนดให้มีมาตรฐานร่วมบางอย่างเท่าที่จำเป็น ในระบอบอิสระนี้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับมหาวิทยาลัยก็จะเป็นไปในลักษณะที่รัฐทำหน้าที่สนับสนุน (Support) และใช้การสนับสนุนทางการเงินเป็นมาตรการควบคุมไปด้วย ส่วนมหาวิทยาลัยทำหน้าที่ควบคุมดูแลและดำเนินงานภายในมหาวิทยาลัย (Control and Operation) ตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากสังคม โดยมีการจัดระบบบริหารภายในที่มีบุคคลหลายฝ่ายเข้าร่วมรับผิดชอบดำเนินงาน

ความจำเป็นที่จะต้องจัดให้มหาวิทยาลัย เป็นระบบอิสระนั้นได้มีการกล่าวขวัญถึงกันมาเป็นเวลาช้านาน ในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา ได้มีการเสนอแนวทางการปรับปรุงมหาวิทยาลัยตามแนวนี้อีกหลายครั้ง เช่น ได้มีการเสนอแนะไว้ในการสัมมนาเรื่องปัญหาและบทบาทมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ซึ่งจัดขึ้นในเดือนมิถุนายน 2507 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย¹ ข้อเสนอของกลุ่มที่จัดทำมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล และท้ายที่สุดคณะอนุกรรมการอุดมศึกษาของคณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา ก็ได้เน้นเรื่องความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยไว้เป็นเรื่องสำคัญอีกเช่นกัน ปัญหาที่มีอยู่ว่าทำไมจึงคิดว่ามหาวิทยาลัยจำเป็นต้องมีความเป็นอิสระ ที่จำเป็นต้องมีก็เพราะเหตุว่าหน้าที่หลักของมหาวิทยาลัยคือ การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ เพื่อจะได้ใช้ผลของความก้าวหน้าทางวิชาการเสริมสร้างพุทธิปัญญาของบุคคลให้เป็นผู้มีความคิดอิสระนั้น จะกระทำได้อย่างไร ถ้ามหาวิทยาลัยจะต้องดำเนินการภายในกรอบของระบบราชการที่ขาดความ

คล่องตัว จนอาจจะทำให้ขาดเสรีภาพทางวิชาการในการแสวงหาความรู้และความจริงเพื่อการสร้างสรรค์ความเจริญของทางเทคโนโลยีอย่างแท้จริง นอกจากนั้นสถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัย เป็นสถาบันทางวิชาการระดับสูงที่เป็นแหล่งรวมของผู้ทรงภูมิวิทยา น่าจะเป็นแหล่งที่จะจัดการกับเรื่องของตนเองได้มากที่สุด การจะปลูกฝังความเป็นอิสระในทางความคิด จึงน่าจะเริ่มที่ความเป็นอิสระในการดำเนินการอย่างมีความรับผิดชอบเป็นประการสำคัญ

เสรีภาพทางวิชาการ

หลักการสำคัญประการที่สอง ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักความเป็นอิสระคือ เสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom) หลักการทั้งสองนี้เปรียบประดุจด้านหัวด้านท้ายของเหรียญอันเดียวกัน เสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom) นี้หมายถึงเสรีภาพของสมาชิกของมหาวิทยาลัย ได้แก่ คณาจารย์และนิสิตนักศึกษา ในการดำเนินกิจกรรมทางวิชาการ ทั้งด้านการเรียนการสอนและการวิจัยค้นคว้า การเน้นหลักการด้านเสรีภาพทางวิชาการ ก็เพื่อที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้คณาจารย์และนิสิตนักศึกษามีเสรีภาพปฏิบัติภารกิจตามบทบาทและหน้าที่ที่พึงกระทำได้เต็มที่ ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันในการประกอบภารกิจด้านวิชาการ มากกว่าที่จะเป็นอภิสิทธิ์อันปราศจากความรับผิดชอบต่อ

หลักการเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการ ซึ่งเป็นหัวใจของมหาวิทยาลัย มีพื้นฐานสำคัญมาจาก 3 แหล่งคือ²

1. ได้ต้นเค้าความคิดมาจากปรัชญาสมัยกรีกที่เน้นเสรีภาพทางปัญญา (Intellectual Freedom) แนวคิดนี้ได้สืบทอดกันมาในยุโรปและประเทศตะวันตกอื่น ๆ จนถึงปัจจุบัน

2. สืบเนื่องจากหลักการด้านความเป็นอิสระ ในการดำเนินงานของสถานศึกษาชั้นสูง ซึ่งเป็นประเพณีและแนวปฏิบัติของมหาวิทยาลัยในยุโรปและอเมริกา

3. จากหลักการที่ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน สิทธิและเสรีภาพที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เช่น รัฐธรรมนูญ เป็นต้น

ความเป็นมาของหลักการเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการ นั้นมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการพัฒนาของมหาวิทยาลัย การจะพูดถึงความเป็นมาของหลักการดังกล่าว จึงจำเป็นต้อง

ต้องนำเอาพัฒนาการของมหาวิทยาลัยมาประกอบ เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า มหาวิทยาลัยในยุคริมก่อตั้งซึ่งอยู่ในสมัยกลางและเริ่มที่ยุโรปก่อนภูมิภาคอื่นนั้น มหาวิทยาลัยแรก ๆ มีลักษณะเป็นชุมชนทางวิชาการอันเป็นที่รวมของนักวิชาการแขนงต่าง ๆ อยู่ภายใต้การอำนวยการขององค์การศาสนา คณาจารย์ส่วนใหญ่มักจะเป็นนักบวชของศาสนานั้น ๆ ความขัดแย้งเกี่ยวกับความพอเหมาะพอดีของการควบคุมขององค์การศาสนาและเสรีภาพทางวิชาการของคณาจารย์ก็เป็นปัญหาสำคัญที่มีการดิ้นรนและเรียกร้องเพื่อแสวงหาความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการอย่างแท้จริง ความสมดุลระหว่างการควบคุมจากภายนอก ได้แก่ องค์การศาสนาและความเป็นอิสระและเสรีทางวิชาการภายในมหาวิทยาลัยเป็นปัจจัยสำคัญที่จะยังความราบรื่นในการดำเนินการกิจของมหาวิทยาลัยในยุคนั้น ๆ

ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 19 รัฐได้ก้าวเข้ามามีบทบาทในการจัดตั้งสถานศึกษาระดับอุดมศึกษามากยิ่งขึ้น มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ในยุคนี้นั้นเป็นของรัฐ หรือได้รับความสนับสนุนโดยตรงจากรัฐ ถึงแม้จะยังมีมหาวิทยาลัยอีกส่วนหนึ่งอยู่ในสังกัดองค์การศาสนา หรือเป็นสถานศึกษาของเอกชนก็ตาม การที่รัฐเข้ามามีบทบาทในการจัดตั้งและสนับสนุนสถาบันอุดมศึกษาโดยตรงเช่นนี้ก็ยิ่งต้องมีการควบคุมดูแลให้มหาวิทยาลัยในสังกัดดำเนินการกิจไปตามนโยบายทางด้านการเมืองและการปกครอง ปัญหาจึงอยู่ที่ความสมดุลระหว่างการควบคุมจากภายนอกและความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการภายในมหาวิทยาลัย โดยจะต้องมีหลักประกันว่า อำนาจทางด้านการเมืองจะไม่เข้าไปก้าวก่ายการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย จนกระทั่งมหาวิทยาลัยกลายเป็นเครื่องมือทางการเมือง ขาดความเป็นอิสระในการดำเนินงานและปราศจากเสรีภาพทางวิชาการ

แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการของมหาวิทยาลัยได้รับการเน้นเด่นชัดในมหาวิทยาลัยของประเทศเยอรมัน ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความคิดที่ว่ามหาวิทยาลัยเป็นที่ซึ่งนักวิชาการมาปฏิบัติงานร่วมกันเพื่อแสวงหาความรู้และความจริงพร้อมทั้งการถ่ายทอดความรู้ความจริงไปสู่ นักศึกษา เป็นแนวความคิดที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เสรีภาพทางวิชาการได้รับการเน้นในฐานะที่เป็นหลักการสำคัญ

ของการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยในยุคนี เสรีภาพทางวิชาการได้รับการพิจารณาว่าเป็นหัวใจของการดำเนินกิจกรรมทางวิชาการภายในขอบแห่งวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย แต่ไม่รวมความถึงบทบาทและภารกิจของคณาจารย์ในกิจกรรมภายนอก การใช้เสรีภาพทางวิชาการเพื่อประโยชน์ทางการสอนและการวิจัย ถือเป็นเรื่องภายในของมหาวิทยาลัย หากคณาจารย์จะแสดงออกโดยการพูดหรือเขียนวิพากษ์วิจารณ์กิจการการบ้านการเมืองก็ย่อมกระทำได้ในฐานะประชาชนคนหนึ่ง โดยที่อยู่นอกเหนือจากการควบคุมและความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัย

ในประเทศเสรีนิยมที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย รัฐบาลมักจะให้หลักประกันแก่มหาวิทยาลัยทั้งด้านความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการ นอกจากนี้ยังมีสมาคมวิชาชีพ เช่น สมาคมอาจารย์มหาวิทยาลัย เป็นต้น ทว่าหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์หลักการดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้มหาวิทยาลัยเป็นชุมชนทางวิชาการที่แท้จริง สามารถสร้างสรรค์จริยธรรมความก้าวหน้าทางวิชาการได้เต็มที่ โดยปราศจากการก้าวกายจากอำนาจภายนอก ข้อสำคัญในการพิจารณาเรื่องเสรีภาพทางวิชาการ ก็คือทำอย่างไรถึงจะสามารถสร้างความสมดุลระหว่างความจำเป็นทั้ง 2 ด้านได้ กล่าวคือความจำเป็นที่จะต้องให้มหาวิทยาลัยมีเสรีภาพทางวิชาการ และความจำเป็นในการที่มหาวิทยาลัยจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของประเทศชาติเพราะถ้าหากมหาวิทยาลัยมีเสรีภาพและมีความเป็นอิสระในการดำเนินงาน แต่ไม่สนองตอบความต้องการของประเทศชาติ มหาวิทยาลัยก็จะมีสภาพเป็นหอคอยงาช้างที่หาประโยชน์มิได้ แต่ถ้ามุ่งสนองตอบแต่ความต้องการของประเทศชาติแต่เพียงอย่างเดียวก็จะกลายเป็นเพียงเครื่องมือของกลุ่มอำนาจทางการเมืองและการปกครองที่ปราศจากวิญญาณของการเป็นสถาบันทางวิชาการระดับนี้ และในที่สุดก็จะไม่เกิดประโยชน์ที่สมบูรณ์แก่สังคมเช่นเดียวกัน

หลักการเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการที่ใช้กันอยู่ในมหาวิทยาลัยในประเทศตะวันตกมักจะประกอบด้วยเสรีภาพทางวิชาการของบุคคลและเสรีภาพทางวิชาการของสถาบัน ในระดับบุคคลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับผู้ร่วมงาน เช่น นิสิต นักศึกษาและกับสถาบันที่อาจารย์นั้น ๆ สังกัดอยู่ในระดับสถาบันเป็นเรื่องของ

ความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยนั้น ๆ กับสังคม และกับหน่วยงานรัฐบาล

เสรีภาพทางวิชาการของบุคคล มีความหมายครอบคลุมถึง 1. การพ้นจากสภาพการถูกกีดกันหรือจำกัดโอกาสและสิทธิอันเนื่องมาจากเชื้อชาติ ศาสนา เพศ และการเมือง 2. สิทธิและเสรีภาพในการสอนตามหลักการและข้อเท็จจริง 3. เสรีภาพในการเขียนและตีพิมพ์เผยแพร่ทางวิชาการ 4. เสรีภาพในการวิจัยค้นคว้า

เสรีภาพทางวิชาการระดับบุคคลมุ่งที่จะส่งเสริมให้แต่ละคนทำหน้าที่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามลักษณะงานของมหาวิทยาลัย รวมทั้งการส่งเสริมให้มีส่วนในการกำหนดนโยบายสำคัญ ๆ ของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการและเพื่อให้มหาวิทยาลัยใช้ความก้าวหน้าทางวิชาการตอบสนองความต้องการของสังคมได้เป็นอย่างดีด้วย

เสรีภาพทางวิชาการของสถาบัน ถ้าพิจารณาในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับสังคมและหน่วยงานของรัฐบาล จะพบว่ามหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ได้รับความสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยเหล่านี้ไม่สามารถดำเนินการโดยอาศัยแต่เพียงค่าบำรุงที่เก็บจากนิสิตนักศึกษาและรายได้อื่น นอกเหนือจากงบประมาณแผ่นดิน เมื่อเป็นเช่นนี้ความเป็นอิสระทางวิชาการก็มักจะถูกจำกัด เพราะความไม่เป็นอิสระทางด้านการเงิน ทำให้ต้องมีการควบคุมจากหน่วยงานภายนอกมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่กรณี ถ้าหากพิจารณาว่า เสรีภาพทางวิชาการเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการดำเนินภารกิจทางมหาวิทยาลัยแล้ว การให้มหาวิทยาลัยมีความเป็นอิสระและมีเสรีภาพทางวิชาการทั้ง ๆ ที่ยังต้องรับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ตามแนวคิดนี้ถือว่า "เสรีภาพทางวิชาการมิใช่อภิสิทธิ์ที่ให้แก่สถาบันอุดมศึกษา แต่เป็นการให้สิทธิและความรับผิดชอบแก่มหาวิทยาลัย เพื่อจะทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ตามอุดมคติ"

เสรีภาพทางวิชาการระดับสถาบัน มีขอบข่ายครอบคลุมถึง

เสรีภาพในการบริหารบุคลากร เสรีภาพในการ

กำหนดหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา เสรีภาพในการรับนิสิตนักศึกษา เสรีภาพทางการสอนและการวิจัย และเสรีภาพในการพัฒนาสถาบัน เป็นต้น

เสรีภาพต่าง ๆ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของเสรีภาพทางวิชาการ ที่สถาบันอุดมศึกษาในประเทศเสรีนิยมจะต้องมีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ปล่อยให้มหาวิทยาลัยเป็นระบบอิสระ โดยใช้ระบบบริหารการศึกษาแบบกระจายอำนาจ³

เสรีภาพด้านการบริหารงานบุคคล หมายถึง เสรีภาพในการจัดระบบบริหารงานบุคคลที่เหมาะสมกับลักษณะงานของมหาวิทยาลัย เช่น การกำหนดอัตราเงินเดือน การคัดเลือกการบรรจุแต่งตั้ง การพิจารณาความดีความชอบ การวางเกณฑ์มาตรฐานการเข้าสู่ตำแหน่งทางวิชาการและการรักษาวินัย เป็นต้น ในประเทศที่ให้มหาวิทยาลัยเป็นระบบอิสระ มหาวิทยาลัยก็จะมีการบริหารบุคลากรเป็นเอกเทศจากระบบราชการ ทั้งนี้เพื่อให้มหาวิทยาลัยสามารถดึงดูดนักวิชาการชั้นดีเข้าสู่ระบบและรักษาไว้ได้โดยที่ระบบบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยสามารถจะแข่งขันกับหน่วยงานของรัฐและธุรกิจเอกชนอื่น ๆ ได้

เสรีภาพด้านการกำหนดหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา เป็นเสรีภาพที่สัมพันธ์สืบเนื่องกับเสรีภาพประการแรก กล่าวคือเมื่อสถาบันอุดมศึกษามีบุคลากรเป็นนักวิชาการที่สามารถเป็นแหล่งรวมผู้รู้ผู้เล่นในวิทยาการแขนงต่าง ๆ ความจำเป็นที่จะต้องอาศัยหน่วยงานภายนอกเป็นผู้กำหนดหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษาก็ย่อมหมดไป ตามสภาพความเป็นจริงหน่วยงานภายนอกก็ไม่น่าจะมีผู้ทรงคุณวุฒิเท่าเทียมกับมหาวิทยาลัยที่จะทำหน้าที่กำหนดหลักการและมาตรฐานการศึกษาได้ดีเท่ากับนักวิชาการของมหาวิทยาลัยเอง เสรีภาพในการจัดหลักสูตรและทดลองการสอนแบบต่าง ๆ เป็นหลักประกันประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย

เสรีภาพด้านการรับนักศึกษา เป็นเสรีภาพทางวิชาการที่สำคัญของมหาวิทยาลัยประการหนึ่ง ซึ่งมหาวิทยาลัยจะต้องใช้เสรีภาพนี้อย่างมีความรับผิดชอบ โดยหลักปฏิบัติแล้วถือว่าการรับนักศึกษาเป็นความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งที่จะกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการ

ที่เหมาะสม โดยปกติมักจะต้องถือเอาความเสมอภาคและความเหมาะสมทางด้านวิชาการเป็นหลักในการกำหนดเกณฑ์การรับนักศึกษา ไม่ว่าจะสถาบันอุดมศึกษาจะใช้หลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือก อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์และวิธีการนั้นจะต้องให้ความสำคัญธรรมแก่ผู้ประสงค์จะรับโอกาสทางการศึกษาระดับนี้ได้อย่างเสมอหน้า ในบางระบบอาจจัดให้มีการสอบคัดเลือกรวม หรือมีหน่วยประสานงานกลางขึ้นดำเนินการรับสมัครและคัดเลือก แต่เสรีภาพในการรับก็ยังคงอยู่ที่มหาวิทยาลัย หน่วยประสานงานกลางหรือการสอบคัดเลือกรวมจัดขึ้นเพื่อความสะดวกของผู้สมัคร และเพื่อเป็นการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายโดยไม่จำกัดสิทธิและเสรีภาพในการรับนักศึกษาของมหาวิทยาลัย แต่ประการใด

เสรีภาพทางการสอนและวิจัย เสรีภาพทางด้านนี้เป็นหัวใจของเสรีภาพทางวิชาการ ทั้งนี้เพราะมหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางความคิดและวิทยาการ ความก้าวหน้าทางวิชาการจะเกิดไม่ได้ ถ้าหากปราศจากเสรีภาพในการวิจัยและการสอน เสรีภาพทางด้านนี้จึงครอบคลุมทั้งคณาจารย์และนิสิตนักศึกษาในการที่จะแสวงหาความรู้และความจริง โดยปราศจากการก้าวก่ายและควบคุมจากอำนาจภายนอก ปัญหาเกี่ยวกับเสรีภาพทางด้านนี้มีมักจะอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างการสอนและวิจัย มหาวิทยาลัยจะต้องพยายามรักษาดุลยภาพระหว่างการสอนและการวิจัยเอาไว้ให้ได้ในบางสังคมมหาวิทยาลัย เน้นการวิจัยจนกระทั่งละเลยภารกิจทางด้านการสอน และในบางสังคมโดยเฉพาะประเทศไทย มหาวิทยาลัยมักจะเน้นความสำคัญทางด้านการสอน จนกระทั่งละเลยภารกิจทางด้านการวิจัยค้นคว้า

เสรีภาพในการกำหนดแนวทางการพัฒนามหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจะต้องมีเสรีภาพในการกำหนดทิศทางแห่งความเจริญก้าวหน้าตามเอกลักษณ์และศักยภาพของมหาวิทยาลัยแต่ละแห่ง แนวทางการพัฒนา แม้จะอยู่ในความรับผิดชอบและความริเริ่มของมหาวิทยาลัย แต่ก็ควรจะจะต้องสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมและประเทศชาติโดยส่วนรวมด้วย การที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีเสรีภาพในการพัฒนาตนเองตามสภาพความพร้อมและความเป็นไปได้ของแต่ละแห่งนั้น ย่อมทำให้เกิดการแข่งขันที่จะก่อให้เกิดความดีเด่นทางวิชาการ หากปราศจาก

เสรีภาพทางด้านนี้แล้วมหาวิทยาลัยก็จะตกอยู่ใต้อิทธิพลภายนอกที่จะพยายามให้มหาวิทยาลัยดำเนินการกิจและมีพัฒนาการไปในทำนองเดียวกัน จนอาจทำให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ขาดความคิดริเริ่มและขาดความสำนึกในการแข่งขันที่จะพัฒนามหาวิทยาลัยให้ทำหน้าที่ตามอุดมคติ

เพื่อให้การดำเนินงานของมหาวิทยาลัย มีความเป็นอิสระและมีเสรีภาพทางวิชาการเต็มที่ โดยสามารถสนองตอบต่อความต้องการของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพในประเทศตะวันตกหลายประเทศ เช่น อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา จึงได้จัดวางระบบการอุดมศึกษาโดยส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของรัฐเป็นระบบอิสระ มีสภามหาวิทยาลัยซึ่งประกอบด้วยบุคคลภายนอกเป็นส่วนใหญ่ เป็นองค์การบริหารกิจการภายในสูงสุด ส่วนที่มหาวิทยาลัยยังเกี่ยวข้องกับรัฐบาลอยู่ก็คือทางด้านการเงิน เนื่องจากมหาวิทยาลัยของรัฐยังต้องได้รับความช่วยเหลือทางด้านการเงินจากรัฐ การประสานงานระหว่างรัฐบาลกับมหาวิทยาลัย จึงมักจะกระทำในรูปที่มีหน่วยงานกลางระหว่างรัฐบาลและมหาวิทยาลัยขึ้น เช่นในระบบอังกฤษก็จัดให้มีคณะกรรมการจัดสรรเงินอุดหนุนมหาวิทยาลัย (University Grant Committee) ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับมหาวิทยาลัย โดยประมวลความต้องการของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ด้านการเงิน แล้วเสนอแนะต่อรัฐบาลกำหนดวงเงินอุดหนุนมหาวิทยาลัย คณะกรรมการนี้ทำหน้าที่จัดสรรเงินให้แก่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในลักษณะเป็นเงินก้อน (Block Grant) ทั้งนี้เพื่อให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีอิสระในการใช้จ่ายเงิน เพื่อดำเนินการกิจอย่างคล่องตัวโดยที่คณะกรรมการฯ จะไม่เข้ายุ่งเกี่ยวหรือก้าวก่ายการดำเนินกิจการภายในของสถาบันแต่ละแห่งประการใด ส่วนในสหรัฐอเมริกาอำนาจการบริหารงานมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่อยู่กับสภามหาวิทยาลัยของแต่ละแห่ง ซึ่งมักจะประกอบด้วยบุคคลภายนอกอาชีพต่าง ๆ มีลักษณะเป็น Lay Board จึงถือได้ว่ามหาวิทยาลัยอยู่ในความควบคุมดูแลของประชาชน โดยแท้ ความสนับสนุนทางการเงินส่วนใหญ่มาจากรัฐที่มหาวิทยาลัยนั้น ๆ ตั้งอยู่ และมักจะเป็นงบประมาณราย 2 ปี ที่มีลักษณะเป็นเงินอุดหนุนเป็นก้อนทำนอง Block Grant เช่นเดียวกันคณะกรรมการจัดสรรเงินอุดหนุนมหาวิทยาลัยในอังกฤษ สภามหาวิทยาลัย ในสหรัฐอเมริกา

จึงเป็นเหมือนกันชนระหว่างรัฐบาลกับมหาวิทยาลัย ถือได้ว่าในระบบเช่นนี้มหาวิทยาลัยมีความเป็นอิสระในการดำเนินงาน (Autonomy) และมีเสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom) สูงทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาระดับนี้เป็นอย่างมาก

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า เรื่องของเสรีภาพทางวิชาการขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ ในระยะเริ่มต้นเสรีภาพทางวิชาการเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการดำเนินการกิจด้านวิชาการของคณาจารย์และนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ต่อมา ได้ขยายขอบข่ายครอบคลุมถึงเสรีภาพด้านต่าง ๆ ทั้งส่วนบุคคลและส่วนสถาบันแต่ก็ยังคงจำกัดอยู่ในกรอบของการดำเนินงานภายในสถาบันอุดมศึกษาเท่านั้น ในปัจจุบันเสรีภาพทางวิชาการโดยเฉพาะในแง่เสรีภาพส่วนบุคคลมักจะรวมความถึงเสรีภาพในการแสดงออกทั้งในและนอกมหาวิทยาลัย และรวมความครอบคลุมไปถึงนิสิตนักศึกษาด้วยในประเทศที่มีสมาคมวิชาชีพสำหรับอาจารย์มหาวิทยาลัย สมาคมดังกล่าว ก็มักจะมีการกำหนดขอบข่ายของสิทธิและเสรีภาพทางวิชาการของคณาจารย์ไว้อย่างกว้างขวางและใช้เป็นแรงกระตุ้นสำคัญในวงกรมมหาวิทยาลัยที่จะให้มีการยอมรับเสรีภาพทางวิชาการเหล่านี้ การจัดระบบบริหารงานบุคคลให้มีสถานภาพถาวร (Tenure) ในแง่หนึ่งก็ถือเป็นหลักประกันในเสรีภาพทางวิชาการส่วนบุคคลของคณาจารย์ด้วย เพราะในการจ้างบุคลากรด้านวิชาการนั้น จะมีช่วงเวลาปฏิบัติงานชั่วคราวต่อสัญญาเป็นรายปีอยู่ระยะหนึ่ง เพื่อทดสอบการปฏิบัติหน้าที่ เมื่อประเมินผลพอใจแล้วก็จะให้สถานภาพถาวร ซึ่งเป็นการจ้างถาวรที่จะสิ้นสุดการจ้างเมื่อเกษียณอายุหรือเมื่อลาออก การจะเลิกจ้างในระยะหลังจากได้สถานภาพถาวรแล้วกระทำได้ยาก นอกจากผู้้นจะกระทำผิดอย่างร้ายแรง คณาจารย์ที่ได้สถานภาพถาวรจึงอยู่ในฐานะที่จะมีเสรีภาพ ทางวิชาการเต็มที่ อย่างไรก็ตามข้อควรคำนึงเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการก็คือ ไม่ว่าเสรีภาพทางวิชาการจะมีขอบเขตกว้างขวางแค่ไหน ผู้ใช้เสรีภาพทางวิชาการก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อการใช้เสรีภาพนั้น ๆ ในกรอบของกฎหมายหาได้อยู่เหนือกฎหมายไม่เมื่อเสรีภาพทางวิชาการเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับความ

ก้าวหน้าทางวิชาการ เสรีภาพหลักจึงควรจะอยู่ที่การสอน และการวิจัยค้นคว้าเป็นประการสำคัญ

ความพยายามที่จะให้บรรลุความเป็นอิสระ และเสรีภาพทางวิชาการ

ในประเทศไทย ได้มีความพยายามในอดีตและในปัจจุบันที่จะจัดให้สถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัย ดำเนินงานบนพื้นฐานของหลักทั้งสองประการนี้คือ ความเป็นอิสระ (Autonomy) และเสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom) ความหมายดังกล่าวคือแนวคิดเรื่อง มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาลและการปฏิรูปอุดมศึกษา ตามแนวทางของคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูป การศึกษา

มหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาล แนวความคิดเกี่ยวกับการปฏิรูประบบบริหาร มหาวิทยาลัยให้มีความเป็นอิสระ ในการดำเนินการกิจการที่เรียกว่ามหาวิทยาลัยในกำกับของ รัฐบาลนั้น เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการสัมมนาซึ่งสภาการศึกษา แห่งชาติร่วมกับผู้บริหารและคณาจารย์มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้จัดขึ้นติดต่อกันมา 3 ครั้ง คือใน พ.ศ. 2507 พ.ศ. 2510 และ พ.ศ. 2513 ที่ประชุมซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ จากมหาวิทยาลัยและผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เห็น พ้องต้องกันว่า ระบบบริหารมหาวิทยาลัยน่าจะมี ความ เป็นอิสระและมีความคล่องตัวมากกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนั้น จึงได้เสนอให้มีการจัดระบบบริหารมหาวิทยาลัยที่เรียกว่า มหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาลขึ้น โดยมุ่งหมายที่จะให้ มหาวิทยาลัยเป็นระบบอิสระ (Autonomous System) ที่ไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ มีฐานะคล้ายกับรัฐวิสาหกิจ ที่ยังคงรับความสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาล แต่มี รูปแบบและโครงสร้างของระบบบริหารที่เหมาะสมกับ ลักษณะงานของมหาวิทยาลัยอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อให้ มหาวิทยาลัยมีความเป็นเลิศทางวิชาการ และสามารถ สมองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักการสำคัญของมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาลสรุปได้ ดังนี้⁴

1. การประสานงานภายนอกมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับมหาวิทยาลัย

นั้น จะมีคณะกรรมการจัดสรรเงินอุดหนุนมหาวิทยาลัย เป็นสื่อกลางและกันชนระหว่างรัฐบาลกับมหาวิทยาลัย ฐานะของคณะกรรมการดังกล่าวจะคล้ายธนาคารแห่งประเทศไทย คือเป็นนิติบุคคลที่มีความเป็นอิสระในการ ดำเนินงาน หน้าที่หลักของคณะกรรมการจัดสรรเงินอุดหนุน มหาวิทยาลัย คือประมวลความต้องการทางด้านการเงิน ของมหาวิทยาลัยเสนอต่อรัฐบาล และนำเสนอโยบายของ รัฐบาลมาถ่ายทอดสู่มหาวิทยาลัย รวมทั้งการติดตาม ผลการดำเนินงานตาม โครงการพัฒนาการอุดมศึกษา ต่าง ๆ ด้วย

2. องค์กรและการบริหารงานภายในมหาวิทยาลัย จัดเป็นระบบอิสระในการปกครองตนเอง มีเสรีภาพทาง วิชาการ และส่งเสริมให้คณาจารย์มีส่วนร่วมในการบริหาร มหาวิทยาลัยมากยิ่งขึ้น โดยยึดหลักการบริหารโดยคณะ บุคคลในรูปกรรมการ เช่น มีสภามหาวิทยาลัย สภาวิชาการ และกรรมการประจำหน่วยงานภายในระดับต่าง ๆ ส่วน ผู้ดำรงตำแหน่งบริหารระดับหัวหน้าหน่วยงาน เช่น อธิการบดี คณบดี ผู้อำนวยการสถาบัน ศูนย์หรือสำนัก และหัวหน้า ภาควิชา ให้มีวาระการดำรงตำแหน่งเพื่อเปิดโอกาสให้ คณาจารย์ได้หมุนเวียนกันทำหน้าที่บริหาร

3. การบริหารงานบุคคล จัดในรูปแบบไม่เป็นระบบราชการ เน้นการบริหารงาน บุคคลที่จะสามารถดึงดูดให้ผู้ที่ มี คุณวุฒิเหมาะสมทั้งด้านความรู้ ความสามารถ ความ ตั้งใจจริง บุคลิกภาพ ความประพฤติ ตลอดจนศรัทธา ที่จะทำงานด้านวิชาการเข้ามาทำงานในมหาวิทยาลัย โดยมุ่งส่งเสริมให้บุคลากรได้ใช้ความรู้ความสามารถ ปฏิบัติงานอย่างเต็มที่และให้ได้เงินเดือนและผลประโยชน์ สูงพอ ในขณะที่เดียวกันก็มีนโยบายที่จะจัดผู้ที่ไม่เหมาะสม ทั้งในตำแหน่งวิชาการและธุรการออกจากมหาวิทยาลัย ด้วย เป็นการบริหารงานบุคคลที่ถือหลัก "เข้ายาก ออกง่าย"

4. การเงิน มีหลักการที่จะกำหนดนโยบาย ระบบ ระเบียบ และข้อบังคับทางการเงินให้มีความคล่องตัว มี ประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยเสนอการจัดสรรเงิน-อุดหนุนมหาวิทยาลัยในรูปเงินก้อน (Block Grant) อาศัย วิธีการจัดทำงานประมาณในรูปงบประมาณแบบแผนงาน (Program Budgeting) และมีระบบการตรวจสอบการ ใช้จ่ายเงินที่รัดกุมเพื่อให้การใช้จ่ายเงินเกิดประโยชน์สูงสุด

แนวคิดเรื่องมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาล จำเป็นต้องระงับไว้ก่อนเนื่องจากมีการปฏิวัติ ในปี พ.ศ. 2514 และทางรัฐบาลในยุคนั้นยังไม่พร้อมที่จะได้ดำเนินการปรับปรุงการบริหารมหาวิทยาลัยตามแนวดังกล่าว

การปฏิรูปอุดมศึกษา เมื่อมีการแต่งตั้งคณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษาขึ้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2517 การอุดมศึกษาก็ได้ถูกหยิบยกขึ้นพิจารณาเป็นส่วนของการปฏิรูปการศึกษาด้วย แนวคิดเรื่องมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาลได้รับการรื้อฟื้นขึ้นพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่คณะอนุกรรมการเรื่องอุดมศึกษาเห็นด้วยในหลักการของมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาล แต่เนื่องจากต้องการเวลาสร้างความพร้อมที่จะนำไปสู่ระบบดังกล่าวทั้งด้านรัฐบาลและมหาวิทยาลัย การวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปอุดมศึกษาจึงมุ่งสร้างระบบอุดมศึกษาที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ ให้มีเอกภาพในการบริหาร มีความเป็นอิสระในการดำเนินงาน และมีการประสานงานระหว่างสถาบันอุดมศึกษาตียิ่งขึ้น หลักการในการปฏิรูปอุดมศึกษาประกอบด้วย⁵

1. เพื่อสร้างเอกภาพของระบบบริหารการศึกษา โดยส่วนรวมและระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะให้มีระบบบริหารการศึกษาที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องเป็นอันเดียวกัน
2. เพื่อส่งเสริมให้มีความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา ในสถาบันอุดมศึกษาอย่างกว้างขวางและเป็นธรรม
3. เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษามีเสรีภาพทางวิชาการ คือ มีเสรีภาพทางการสอนและวิจัย และมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจการในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของสถาบันอุดมศึกษาทุกระดับ

เพื่อให้เป็นไปตามหลักการดังกล่าว คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษาได้เสนอให้ดำเนินการดังนี้⁶

1. พิจารณาจัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาเสียใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ขึ้น และลดความซ้ำซ้อนในระบบอุดมศึกษา ลง การรวมกลุ่มอาจจะกระทำได้หลายวิธี เช่น

- 1.1 การรวมมหาวิทยาลัยที่อยู่ใกล้เคียงกัน และ

มีสาขาวิชาเน้นหนักไปคนละด้านเข้าเป็นมหาวิทยาลัยเดียวกัน

- 1.2 การโอนสาขาของมหาวิทยาลัยบางแห่ง ที่อยู่กระจัดกระจายหลายภูมิภาคให้ไปสังกัดมหาวิทยาลัยที่อยู่ใกล้เคียง

- 1.3 ย้ายที่ตั้งของมหาวิทยาลัยบางแห่งใน ส่วนกลางไปไว้ ณ ภาคพัฒนาที่ยังไม่มีมหาวิทยาลัยเพื่อเป็นการกระจายโอกาสทางอุดมศึกษาไปสู่ท้องถิ่นให้ทั่วถึงยิ่งขึ้น

2. จัดตั้งวิทยาลัยชุมชนภาคต่าง ๆ โดยการรวมวิทยาลัยครู วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยเกษตรกรรม วิทยาลัยพลศึกษา และวิทยาลัยพยาบาล เข้าเป็นระบบวิทยาลัยชุมชนประจำภาคพัฒนา โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของระบบอุดมศึกษา

3. สนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนขยายการศึกษาในสาขาวิชาที่สถาบันนั้น ๆ มีความพร้อมเพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาของเอกชน ได้ร่วมรับภาระในสาขาวิชาที่มีความถนัดได้เต็มที่ และเพื่อสถาบันอุดมศึกษาของรัฐจะได้ทุ่มเททรัพยากรขยายการศึกษาทางด้านที่สถาบันอุดมศึกษาของเอกชนไม่พร้อมที่จะร่วมรับภาระได้

4. พัฒนามหาวิทยาลัยระบบเปิดอย่างแท้จริง นอกเหนือจากการเปิดรับนักศึกษาโดยไม่มีการสอบคัดเลือก วิธีการจัดและดำเนินการศึกษาควรจะเน้นการสอนทางไปรษณีย์ และการใช้สื่อการสอนต่าง ๆ โดยที่ผู้เรียนไม่จำเป็นต้องเข้าเรียนตามชั้นเรียนปกติ

5. ดำเนินการตามเป้าหมายเพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นระบบอิสระ ไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการโดยให้มีสภาพเป็นระบบอิสระในระยะต้นแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติดังที่ 5

หลักประกันเพื่อให้บรรลุความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการตามแนวมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาลและแนวทางการปฏิรูปการศึกษาดังที่กล่าวมาแล้ว ในบางเรื่องก็ได้มีการดำเนินการไปบ้างแล้ว โดยเฉพาะในข้อ 3 และข้อ 4 ทำให้เกิดมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเอกชนขึ้น 20 กว่าแห่ง และได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิดที่ใช้ระบบการสอนทางไกลขึ้นในปี พ.ศ. 2521 อย่างไรก็ตามเรื่องสำคัญเกี่ยวกับความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการของมหาวิทยาลัยก็ยังคงอยู่ในสภาพเช่นเดิม

ข้อเขียนนี้ได้รับการตีพิมพ์เป็นครั้งแรก เป็นบทหนึ่งของหนังสือของผู้เขียนชื่อ หลักการอุดมศึกษา ซึ่งสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2518 ต่อมาได้ปรับปรุงแก้ไขเป็นบทความเสนอต่อที่ประชุมทางวิชาการเรื่อง "ความพยายามในการแสวงหารูปแบบที่เหมาะสมของมหาวิทยาลัย" ซึ่งที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทยจัดขึ้น ในปี พ.ศ. 2526